

1

Papierfabriek De Middelste Molen

Dit is de enige papierfabriek van Nederland die nog in originele, werkende staat is en door water- en stoomkracht wordt aangedreven. Het papier in deze papiermolen wordt nog net zo gemaakt als in 1622. Wist je dat papier vroeger niet van hout maar van lompen werd gemaakt? Kijk binnen en ontdek hoe linnen en katoen worden gestampt tot pulp.

Dit legt vervolgens weer een lange weg af langs ratelende machines. Het is bijna niet voor te stellen hoeveel werk er nodig is voor een vel papier. Schep zelf ook zo'n uniek, stevig stuk papier, eventueel met je eigen watermerk. Informeer naar de draaidagen en geniet van dit prachtige erfgoed in bedrijf.

Openingstijden:

woensdag t/m zaterdag (van mei t/m oktober ook op dinsdag) van 10.00 tot 16.00 uur. De laatste rondleiding start om 15:00 uur.

Papierfabriek De Middelste Molen
Kanaal Zuid 497, Loenen
055-5052911, demiddelstemolen.nl

VSM - Museumstation Beekbergen

Sta je hier voor de spoorwegovergang, stamp er een stoomtrein voorbij! Of je terug stapt in de tijd...

Tussen Dieren en Apeldoorn rijdt de VSM, de Veluwsche Stoomtrein Maatschappij. Dit is het enige overgebleven traject van de Koning Willem III-lijn, die in 1887 werd geopend. Op Museumstation Beekbergen kun je al het materieel rustig bekijken: machtige locomotieven, deftige rijtuigen en robuuste goederenwagens, maar ook de werkplaats, draaischijf en authentiek stationskantoor. Extra leuk is het om een stukje mee te rijden. Vanaf halte Immenbergweg tot station Beekbergen rijdt de trein mee op met de fietsroute. Instappen met de fiets mag, maar er zijn wel kosten aan verbonden. Vanaf station Beekbergen kun je de fietstocht zo weer oppakken. Kijk even op het kaartje voorop voor de precieze locaties. Op de website van de VSM vind je de dienstregeling en de tarieven.

2

VSM-Museumstation Beekbergen
Dorpstraat 140, Beekbergen
055-506 1989, stoomtrein.org

IJzerslakkenhoop

De ontdekking van ijzer op de Veluwe luidde in de vroege middeleeuwen het begin van een bloeiperiode in. Rondom Apeldoorn was de ijzerwinning het grootst. Hier, in het Orderbos, kun je je een beetje inbeelden hoe immens de productie moet zijn geweest. Op deze plek is een slakkenhoop gevonden van maar liefst 650.000 kilo. Dit betekent dat hier in de loop van enkele eeuwen 200.000 kilo ijzer is gewonnen. IJzerslakken zijn de resten van de ijzerproductie. Na extreme verhitting van de ijzerhoudende klapperstenen met behulp van houtskool ontstaat bruikbaar ijzer en restmateriaal, de ijzerslakken. De slakken zijn bruinzwarte, harde klompen en bevatten nog een klein beetje ijzer. Vroeger stonden de lemen ovens in de vrije natuur en werden de ijzerresten (slakken) gewoon op een hoop gegooid. Amateurarcheoloog J.D. Moerman heeft in de jaren twintig van de vorige eeuw deze slakkenhoop ontdekt. Als je over het hekje stapt, voel je de harde brokken onder je schoenen. Wrijf even stevig met je vinger over zo'n brokje en je ruikt het ijzer. Gooi ze wel weer netjes terug!

5

IJzerslakkenhoop
Ingang sportpark Orderbos 19
(naast de parkeerplaats bij AV34)
Apeldoorn

Apeldoorns Kanaal

Het Apeldoorns Kanaal ziet eruit als een plaatje. De met bomen omzoomde vaart stroomt tussen Dieren en Hattem en heeft maar liefst 66 bruggen en sluisen. Sommigen zijn echt bijzonder, zoals de schutsluis met puntdeuren en de leuke groene ophaalbruggetjes. Maar het kanaal is eigenlijk nooit zo'n belangrijke waterweg geworden als het had moeten zijn. In 1829 ging de vaart open met de bedoeling scheepvaart van en naar de opkomende industrie in Apeldoorn mogelijk te maken. Uiteindelijk bleek het kanaal te smal, was het onderhoud te kostbaar en werd het achterhaald door de komst van spoorwegen en wegverkeer. Er zijn nu plannen om het kanaal recreatief beter bevaarbaar te maken.

8

Apeldoorns Kanaal

Ruitersmolen

De Ruitersmolen staat, net als de verderop gelegen Tullekensmolen, aan de Oude Beek. Dit is de enige natuurlijke beek van de Oost-Veluwe. Alle andere beken zijn sprengen; door de mens gegraven waterlopen. Rond 1600 stonden de twee papiermolens bekend als de kleine (Ruitersmolen) en de grote (Tullekensmolen). Beiden zijn het watermolens, ze worden aangedreven door een waterrad. Hun 'wieken' zitten aan de zij- of achterkant. Toegewijde vrijwilligers hebben jaren geleden de vervallen Ruitersmolen in ere hersteld. De molen is niet meer actief als papiermolen; er wordt nu meel gemalen. Op de zolder is wel heel veel mooi oud materiaal bewaard, afkomstig van papiermolens in de omgeving. Neus tussen de bijzondere spulletjes zoals een schepkuip, hamerbak, natpers en lompenbak. Toegang is gratis.

Openingstijden: dinsdag en donderdag van 9:00 tot 16:00 uur (van 1 oktober tot 1 april tot 13:00 uur) en op afspraak.

3

Ruitersmolen
Tullekensmolenweg 47, Beekbergen
055-5061785, ruitersmolen.nl

Tullekensmolen - Ford Museum

De Tullekensmolen was in 1600 een bloeiende papierfabriek die profiteerde van de nabijgelegen Oude Beek. Zoals vroeger zo vaak gebeurde, brandde de originele molen helaas af. In 1872 werd het bedrijf herbouwd en verrees het huidige witte gebouw.

Tot 1904 werd hier op ambachtelijke wijze papier gemaakt. Toen kon het kleine bedrijf niet meer op tegen de concurrentie van grote machinale papierfabrieken. De molen is nog even in gebruik geweest als wasserij. Van het oude materieel is behalve het waterrad niets meer over. Het gebouw is wel bijzonder mooi gerestaureerd en ingericht als Ford Museum. Binnen staan zo'n vijftien authentieke modellen en kasten vol miniatuur Fordjes. Geen autoliefhebber? Geniet dan van het groen in het bijbehorende tuincentrum Tullekensmolen.

Openingstijden Ford Museum:
dinsdag, donderdag en zaterdag van 14:00 tot 17:00 uur.

4

Tullekensmolen
Tullekensmolenweg 33, Beekbergen
06-13563721, ford-museum.nl

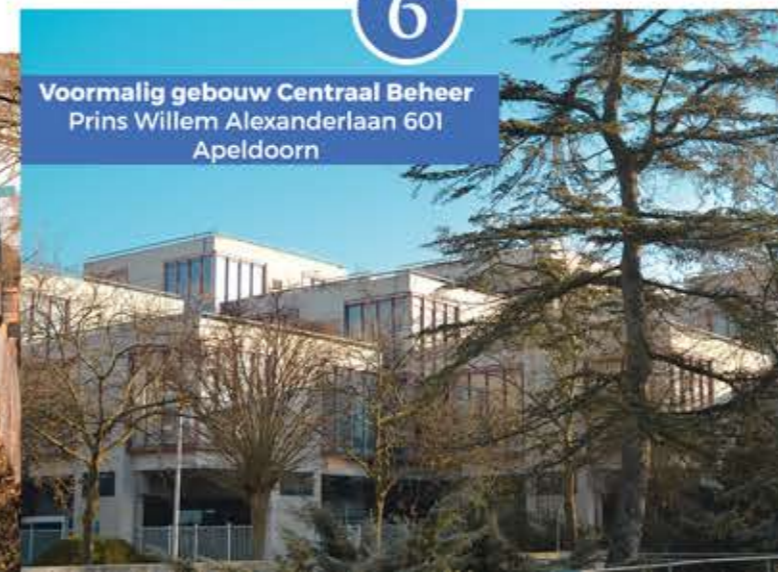

Voormalig gebouw Centraal Beheer

Dit gebouw wordt in Apeldoorn wel gekserend 'de apenrots' genoemd. Het bouwwerk is een schoolvoorbeeld van het 'structuralisme' en trekt nog steeds studenten architectuur van over de hele wereld. Het gebouw is neergezet in 1972 en was voor die tijd revolutionair. Het bestaat uit zesenvijftig kubusvormige elementen van negen bij negen meter. Architect Herman Hertzberger ontwierp het voor Centraal Beheer, van de onvergetelijke reclamespotjes 'Even Apeldoorn bellen'. Door de veelheid aan verbindingen in het gebouw (bruggen, balkons en vides) konden collega's van Centraal Beheer elkaar makkelijk ontmoeten en zo een open en sociaal team vormen. Inmiddels huist de verzekeraarsmaatschappij elders in Apeldoorn en krijgt 'de apenrots' een nieuwe bestemming.

6

Voormalig gebouw Centraal Beheer
Prins Willem Alexanderlaan 601
Apeldoorn

7

Nettenfabriek Von Zeppelin
Spoorstraat 27, Apeldoorn

Nettenfabriek Von Zeppelin

Machinaal gemaakte visnetten in plaats van handgeknoopte, dat was nog eens een slimme zet van zakenman Carl Gustav von Zeppelin. Deze vooruitstrevende zakenman vestigde in 1883 de eerste Nederlandse nettenfabriek in Apeldoorn. Hij liet het bouwen op een handig gekozen plek, vlakbij het station en het Apeldoorns Kanaal. De ANZA-fabriek, voluit Apeldoornse Nettenfabriek Zeppelin Apeldoorn, had een prachtig monumentaal entreegebouw. Helaas brandde dit in 1958 af. In hetzelfde jaar werd een nieuw hoofdkantoor gebouwd dat in bedrijf was tot 2007. Toen sloot de fabriek nadat de productie werd verplaatst naar Portugal. Bij de ontmanteling van de fabriek is het opvallende ketelhuis gespaard gebleven. Dit huisvest nu diverse bedrijven in de creatieve sector.

Routebeschrijving

De route maakt gebruik van de fietsknooppunten. Op enkele stukken wordt afgeweken van dit netwerk. Volg dan de beschrijving. De erfgoederen zijn genummerd. Kijk op de andere kant van deze kaart voor meer informatie over de genoemde plek.

Startpunt/parkeerterreinen

De routebeschrijving start bij Papierfabriek De Middelste Molen (Kanaal Zuid 497, Loenen). Hier is parkeerruimte. Je kunt ook starten op andere punten langs de route. Volg dan de beschrijving vanaf daar. Andere parkeerplaatsen: Sportpark Orderbos Apeldoorn, Station Beekbergen (Dorpstraat 140, Beekbergen)

RA = rechtsaf, LA = linksaf, RD = rechtdoor, 12 = knooppunt

Start: Papierfabriek De Middelste Molen (1).

- Ga vanaf het parkeerterrein RA langs kanaal richting Apeldoorn, ca. 1200 meter tot 52
- Volg 51 -> 93. Let op halverwege, onder viaduct A50 ligt VSM-halte Immenbergweg. Evt. opstap tot Museumstation Beekbergen
- Ga bij 93 LA (Lierderstraat). Net over het spoorje links de **Veluwsche Stoomtrein Maatschappij: Museumstation Beekbergen (2)**
- Ga over het spoor RA (Zwarte Bergweg) en blijf deze weg volgen, weer over het spoor mee naar rechts
- 1e weg LA (Tullekensmolenweg). Blijf deze met bocht mee naar links aanhouden. Let op: aan de Tullekensmolenweg vind je twee papiermolens, beide rechts van de weg
- Op nr. 47 de **Ruitersmolen (3)** en op nr. 33 de **Tullekensmolen (4)**
- Neem na de Tullekensmolen (niet te missen wit gebouw) de 1e weg RA (Kruisweg)
- Ga de 1e weg LA (De Els)
- Einde weg LA (Arnhemseweg) en direct 1e weg RA (Engelanderkamp)
- Pak hier weer de knooppuntenroute op tot 43
- Bij 43 volg 42 -> 98
- Bij 98 volg richting 39 ca. 3 km, tot waar fietspad ophoudt en overgaat in Asselsestraat
- Neem na ca. 100 meter 1e weg RA (Sportpark Orderbos)
- Blijf de weg met bocht mee naar rechts volgen
- Ga na ca. 600 meter, bij driehoekje RA tot parkeerterrein AV'34
- Rijd RD over parkeerterrein, het verharde bospad op
- Dit gaat over een wildrooster naar links. Let op: links in de bocht **Ijzerslakkenhoop (5)**
- Vervolg het verharde bospad tot doorgaande weg
- Ga hier RA (Sportlaan, gaat over in Berghuizerweg)
- Einde weg, bij kruising, LA (Ordermolenweg)
- Neem 1e weg RA (Pieter de Hoochlaan)
- Steek drukke weg RD over en vervolg Pieter de Hoochlaan tot de 7e weg links
- Neem dus de 7e weg LA (Hobbemalaan)
- Neem de 3e weg RA (Frans van Mierisstraat)
- Ga op de T-splitsing LA (Zanderijweg)
- Ga op de kruising RA (Laan van Orden)
- Ga op de rotonde RD (Prins Willem-Alexanderlaan)
- Volg de Willem-Alexanderlaan ca. 1,5 km
- Ga dan bij de grote kruising RD
- Neem direct het fietspad RA aan de zijkant langs het **Voormalige gebouw Centraal Beheer (6)**. Het gebouw blijft aan je linkerhand
- Blijf het fietspad ca. 500 meter langs spoor volgen tot Stationsplein
- Ga RA en fiets over het Stationsplein
- Neem op het Stationsplein de 2e weg LA (Sophialaan)
- Schiet bij de 1e kruising even de weg RA in (Molendwarsstraat) want let op: aan het einde van deze weg **Nettenfabriek Von Zeppelin (7)**
- Ga weer terug en vervolg Sophialaan tot einde
- Ga dan RA (Molenstraat-Centrum)
- Nadat je het kanaal bent overgestoken, neem je 1e weg RA en pak daar de knooppuntenroute weer op. Volg bordjes tot 90
- Bij 90 volg 95 -> 94 -> 91 -> 52. Vanaf 94 fiets je langs het **Apeldoorns Kanaal (8)**
- Fiets bij 52 nog 1200 meter RD tot Papierfabriek De Middelste Molen

Fietsen langs industrieel erfgoed rond Apeldoorn

Zie ze daar toch sluimeren in het groen: Apeldoorn, Beekbergen, Loenen. Ze lijken vervuld van Veluwe kalmte, alsof het altijd zo geweest is. Maar niets is minder waar. Ooit brandden in deze streek gloeiende ijzerovens, maalden er papiermolens en dampten de stoomtreinen. Hier borrelde, siste en stoomde de Veluwe op volle toeren.

Ga mee terug in de tijd en fiets langs de plekken die herinneren aan de handel en bedrijvigheid in deze regio.

IJzer

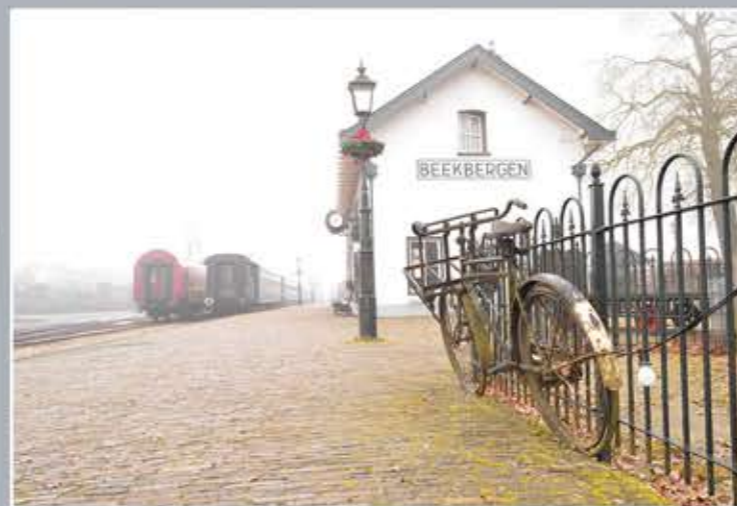
Rond het jaar 900 was Apeldoorn het hart van de Nederlandse ijzerindustrie. Wie denkt dat we tegenwoordig wat kunnen, moet zich eens verdiepen in de winning van ijzer uit klapperstenen; een subtiel scheikundig proces dat alleen bij extreme verhitting kan plaatsvinden. De ovens brandden in de vrije natuur bijna continu en dat op een temperatuur van 1200 graden Celsius. Uit opgravingen bij Apeldoorn is berekend dat op een plek maar liefst 200.000 kilo ijzer is gewonnen.

Papier

Toen de boekdrukkunst opkwam, ontstond langs de snelstromende beekjes bij Loenen en Eerbeek een nieuwe industrie: papier maken. Rond 1740 stonden er 168 papiermolens op de hele Veluwe, waarvan een groot deel op de Oost-Veluwe.

De meeste molens werkten op waterkracht. De hoogtevverschillen op de Veluwe werden handig gebruikt voor het graven van nieuwe beken, zogeheten sprengen. Door sprengen weer samen te voegen ontstond er extra waterkracht. De helderheid van het stromende water was 'goud' voor de papierproductie. Mooi, fris, wit papier kwam toen van de Veluwe en was wijd en zijd vermaard.

Vervoer

Om de handelswegen te verbeteren, werd vanaf 1829 het Apeldoorns Kanaal gegraven, dat aansluit op de IJssel. Een halve eeuw later kreeg het vervoer over water er een geduchte concurrent bij: het spoor. Tussen Dieren en Zwolle kwam de Koning Willem III-lijn, zo genoemd omdat de koning persoonlijk meebetaalde. Grote industrieën als de Nettenfabriek in Apeldoorn profiteerden.

Eten en Drinken

Theehuis Huize Bloem,
Tullekensmolenweg 80, Lieren
06-27461228 of 055-5063268, huizebloem.nl
Geniet van een kopje koffie of thee op dit gezellige terras met uitzicht op de stoomtrein.
Alleen open van 1 maart tot 1 november:
dagelijks van 10:30-17:30 uur. Ook op afspraak open.

Heerlijk Lokaal, Molenstraat-Centrum 1, Apeldoorn
055-8449351, heerlijklokaal.nl
Proef de ambachtelijkheid in dit trendy restaurant.
Openingstijden: dinsdag t/m zaterdag: 11:00-21:00 uur,
zondag van 12:00-21:00 uur.

Central Park, Kapelstraat 1, Apeldoorn
055-578 6296, central-park.nl
In de knusse huiskamer staan de opvallende meubeltjes klaar om zo aan te schuiven voor een lekker bakje.
Openingstijden: maandag, dinsdag, woensdag en vrijdag: 8:30-17:30 uur,
donderdag: 8:30-23:00 uur, zaterdag: 9:00-18:00 uur
zondag: 11:00-18:00 uur.

Ijssalon Ijstijd, Dorpstraat 42, Beekbergen
055-8432714, ijssalonijstijd.nl
Flink warm geworden en toe aan een fris ijsje? Stop dan even voor een hoortje met schepijs volgens Italiaans recept.

Onderweg vind je ook gezellige rustpunten met koffie en thee op basis van zelfbediening. Vaak is hier ook een toilet. Een aanrader is: **Wijngaard Buitenhuis, Wittekruisweg 37, Lieren.**
Koffiedrinken tussen de wijnranken.
Bedien jezelf in het schattige kleine huisje met rieten dak.

Ook bij De Middelste Molen, VSM, Ruitersmolen en Tullekensmolen kun je terecht voor een drankje.

De fietroute is gemaakt in opdracht van de gemeente Apeldoorn en de gemeente Ede. De route is onderdeel van de serie Veluws Erfgoed fietsen. Ontdek ook de andere drie routes: Militair Erfgoed, Boer en Landschap, Macht en Pracht.

VELUWS ERFGOED FIETSEN

Geniet met deze fietroute van het industrieel erfgoed rond Apeldoorn. Fiets langs de enige authentieke, op water- en stoomkracht werkende, papierfabriek van Nederland. Ruik het ijzer op de grootste ijzerslakkenhoop van de regio en luister naar het fluitje van de stoomtrein. Langs de route vind je een aantal leuke restaurants en cafés voor een hapje en drankje in stijl.

42 km